

жизни людей, предотвращение побега правонарушителей, охрана места преступления и обеспечение безопасности доказательств. В заключительном разделе, касающемся расследования, перечислены меры, которые надлежит принимать с целью установления и регистрации всех соответствующих актов, записи показаний отдельных свидетелей, проведения тщательной судебной экспертизы мест преступления, поиска источников сведений, а также контроля за рассылкой информации и получением сведений соответствующими ведомствами [10].

На наш взгляд, следует выделить ряд условий и задач ведения переговоров с лицами, захватившими заложников. Исходя из сказанного, а также накопленного эмпирическими исследованиями опыта в сфере изучения проблем общения в экстремальных (конфликтных) условиях, можно выделить различные модели превалирующих личностных свойств участников переговорного процесса или (другими словами) ситуации вынужденного конфликтного общения.

Так, по мнению Ю. С. Горбунова, если одна сторона (лицо, удерживающее заложников) использует деструктивные приёмы обсуждения проблемы (например, запугивание и угрозы, унижение партнёра и оскорбления в его адрес, ссылка на свою доминантную позицию (оружие, смерть заложников, вероятность подрыва стратегического объекта, морского судна и др.), уклонение от обсуждения проблемы), то вторая сторона (парламентёр) вынужден противопоставлять этому конкретные высказывания, доступные пониманию, информативные ответы (возражения, реплики), демонстрировать вовлечённость в продолжение диалога [3, с. 72]. Поэтому в этой модели основным требованием к личности парламентёра (лица, ведущего переговоры) будут требования к его коммуникативным способностям, знаниям психологии общения, способов и приёмов преодоления (нейтрализации) конфликтных ситуаций, возникающих в ходе переговорного процесса.

В основу следующей модели легла работа Д. В. Ольшанского и др. [4, с. 57]. Другой распространённой моделью конфликтного общения является такая, которая предполагает доминирование интеллектуальных и волевых качеств участников процесса общения [5, с. 158]. После окончания переговоров переговорщик совместно с психологом спецподразделения характеризуют личность преступника на основе таблицы [6, с. 267—271]. Уметь предлагать обмениваться на любое из исполняемых

требований преступника — путь к успешным переговорам [7, с. 159].

Сегодня основными методами, применяемыми психологами кадровых аппаратов правоохранительных органов при работе с личным составом в «процессе проведения профессионального отбора, изучения индивидуальных особенностей и профессиональной деятельности сотрудников», являются методы психолингвистики, психологического моделирования ситуаций и действий, комплексный метод и др. [8, с. 208—209].

На наш взгляд, поднятая проблема психологических требований в рамках расследования морского разбоя является комплексной [11, с. 186] и такой, которая выходит за рамки одной статьи и требует всестороннего, междисциплинарного подхода, что составляет отдельную перспективную линию исследований с учётом возможностей судебных экспертиз.

#### Список использованных источников

1. Международный терроризм: борьба за геополитическое господство : монография. Москва : РАГС, 2005.
2. Устинов В. В. Международный опыт борьбы с терроризмом: стандарты и практика. Москва : Юрлитинформ, 2002.
3. Горбунов Ю. С. Терроризм и правовое регулирование противодействия ему : монография. Москва : Молодая гвардия, 2008.
4. Ольшанский Д. В. Психология терроризма : монография. Санкт-Петербург : Питер, 2002.
5. Литвинов Н. Д. Террористические организации: формирование и деятельность (политико-правовой анализ) : монография / под ред. С. Е. Вицина. Москва — Воронеж : ВИ МВД России, 1999.
6. Лерой Томпсон. Антитеррор: руководство по освобождению заложников. Пер. с англ. К. Ткаченко. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2005.
7. Марьин М. И. Касперович Ю. Г. Психологическое обеспечение антитеррористической деятельности : учеб. пособ. для студентов высш. учеб. завед. Москва : Академия, 2007.
8. Ивахин А. Е., Прыгунов П. Я. Оперативная деятельность и вопросы конспирации в работе спецслужб (по материалам открытой печати и литературы) : в 6 т. Т. 1. Киев : КНТ.
9. URL: <https://ria.ru/20210123/piraty-1594326830.html> (дата обращения: 25.02.2021).
10. URL: <http://www.morvesti.ru/themes/1697/53279> (дата обращения: 25.02.2021).
11. Демиденко В. В., Прусс В. М., Шемякин А. Н. Пиратство, терроризм, мошенничество на море (правовые аспекты). Одесса : АО БАХВА, 1997.
12. Гулиев А. Д. Право внешних сношений : учебник. Киев : НАУ, 2012. 520 с.

**О. В. Баулін,**

кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник Київського НДІСЕ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7858-1955>, e-mail: [baulin\\_ov@ukr.net](mailto:baulin_ov@ukr.net)

## СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

**Анотація.** Розглянуто актуальні питання використання спеціальних знань у кримінальному провадженні; відзначено сучасні проблеми нормативно-правового регулювання участі спеціаліста й експерта у кримінальному провадженні; визначено шляхи розв'язання зазначених проблем.

**Ключові слова:** експерт, спеціаліст, висновок експерта, нормативно-правове регулювання, кримінальне провадження.

**Abstract.** The scientific publication deals with the current issues of the use of special knowledge in criminal

*proceedings; it is noted the present problems of legal regulation of the participation of a specialist and an expert in criminal proceedings; it is determined the ways of solving these problems.*

**Keywords:** *expert, specialist, expert opinion, legal regulation, criminal proceedings.*

**Аннотація.** *Рассмотрены актуальные вопросы использования специальных знаний в уголовном производстве; отмечены современные проблемы нормативно-правового регулирования участия специалиста и эксперта в уголовном производстве; определены пути решения указанных проблем.*

**Ключевые слова:** *эксперт, специалист, заключение эксперта, нормативно-правовое регулирование, уголовное производство.*

Здійснення кримінального судочинства в сучасному суспільстві потребує постійного використання спеціальних знань, які відсутні у слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів на рівні, необхідному для з'ясування окремих фактів та обставин, що мають важливе правове значення.

Основними формами використання спеціальних знань (під якими розуміють знання у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, необхідні для вирішення питань, які виникають під час досудового розслідування і судового розгляду) є проведення експертиз і участь спеціаліста в процесуальних діях на стадії досудового розслідування або в суді.

Незважаючи на те що ці знання кримінальна юстиція використовує вже не одне століття, а норми про участь фахівців є в усіх кодифікованих актах процесуального права, що діяли на теренах сучасної України, й, відповідно, досліджувало не одне покоління вчених, ціла низка питань, пов'язаних із залученням спеціалістів і експертів до кримінального провадження, залишається не вирішеною як у правовій теорії, так і за результатами законотворчості та правозастосування.

Після набрання чинності КПК України 2012 р. ці проблеми загострилися, деякі з них було відзначено вже 2013 р. Так, п. 9 інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 05.10.2012 р. № 223-1446/0/4-12 орієнтував на те, що експерт на допиті у суді нібито може доповнити свій висновок, хоча це суперечить ст. 356 КПК, яка передбачає лише можливість роз'яснення експертом свого висновку [1, с. 23].

Проблеми полягають у невідповідності часу, необхідного для проведення експертиз, визначеним законом строкам досудового розслідування; перевантаженні слідчих суддів, до яких в умовах змагальності часто звертаються сторони з клопотаннями про проведення експертиз.

Зловживання процесуальними правами та інші хронічні вади кримінального процесу негативно вплинули на використання спеціальних знань і спричинили надмірне завантаження експертів іноді непотрібними й доволі

витратними для Державного бюджету дослідженнями та порушення прав учасників кримінального провадження.

За висновком міжнародних експертів, слідчі та прокурори приховують до закінчення розслідування результати експертиз від сторони захисту й невинуватно відмовляють у задоволенні її клопотань про надання матеріалів експертиз для ознайомлення, чим порушують право на захист [2, с. 45]. Проте, запропоновані для виправлення цієї ситуації заходи, зокрема розроблення методів та тактики оскарження стороною захисту рішень слідчого, прокурора про відмову надати матеріали експертизи [2, с. 68—69], проходять тривалий шлях до своєї реалізації в наших умовах, оскільки утворення сприятливого середовища та належні світоглядні зміни у середовищі слідчих і прокурорів потребують значного часу.

Доцільніше доповнити положення КПК обов'язком сторони обвинувачення повідомляти про призначення експертизи з одночасним роз'ясненням підозрюваному прав на відвід експерта, залучення певного експерта, постановку перед експертом певних питань, обов'язкового ознайомлення з висновком експерта. Такий підхід забезпечить право на захист, розумність строків кримінального провадження, зменшить кількість повторних і додаткових експертиз.

Існує непропорційність ужитих заходів для проведення експертизи, коли понад рік вилучені предмети не повертають власникам через очікування проведення експертизи [3, с. 223]. Для вирішення цієї проблеми пропонують встановити строк проведення експертизи в 3 місяці, який за потреби можуть подовжити слідчий суддя та суд; максимально можливі строки проведення різних експертиз; адміністративну відповідальність за порушення експертом строків проведення експертизи [3, с. 4, 22—23]. Погодитися із цим важко, оскільки строки проведення експертиз урегульовано відомчими нормативними актами, а закріплення їх на рівні закону та заміна дисциплінарної відповідальності адміністративною істотно нічого не змінить. Для зменшення часу проведення експертиз потрібно належне кадрове, науково-методичне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення експертних установ, а його бракує. Це створює невизначеність та суперечить європейським засадам у сфері судової експертизи [4, с. 223].

Як відомо, принцип правової визначеності вимагає, щоб нормативно-правові акти були зрозумілими, доступними, несуперечливими, пропонували повне врегулювання суспільних відносин та виконувалися [5, с. 45—53].

На жаль, не все в останніх змінах КПК відповідає цьому принципу. Зокрема, це стосується Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22.11.2018 р. №2617-VIII, яким запроваджено висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам до висновку експерта. Правова природа цих висновків є різною, оскільки вимоги до спеціалістів і експертів (як і до порядку їх залучення до участі у кримінальному провадженні та прийняття й оформлення рішень про призначення відповідних досліджень)

не тотожні. Мабуть, тому ці новели не сприймають суди, які зазвичай спираються на висновок експерта як на джерело доказів під час встановлення обставин кримінального проступку. Оновлені для забезпечення завдань дізнання умови і порядок залучення спеціаліста дають змогу сприймати результати його участі під час дізнання у вигляді документа як джерела доказів, що цілком узгоджується з положеннями ст. 84, 98 КПК України.

Отже, закладена у ст. 300 КПК України нормативна конструкція «висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам до висновку експерта» є штучною і зайвою у доказуванні, від неї краще відмовитися. У ч. 1 ст. 298<sup>1</sup> КПК достатньо зазначити про таке джерело доказів, як «документи, складені спеціалістом», а вони можуть мати різну форму і назви (довідка, акт тощо).

#### Список використаних джерел

1. Банчук О. А., Дмитрієва І. О., Саїдова З. М., Хавронюк М. І. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт). Київ : ФОП Москаленко О. М., 2013. 40 с.
2. Звіт щодо оцінки впровадження Кримінального процесуального кодексу України, підготовлений М. Лінгбо, Д. МакБрайдом, Е. Сванідзе в рамках проекту Ради Європи «Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», що фінансується Урядом Данії / перекл. з англ. Квітень 2015. 71 с. URL: <https://rm.coe.int/168044f56b> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Системний звіт «Зловживання повноваженнями з боку правоохоронних органів у їх стосунках з бізнесом», підготовлений Я. Грегірчаком, О. Співаком, О. Хоменком, О. Крикавським під керівництвом бізнес-омбудсмена Альгірдаса Шемени. Січень 2016. 26 с. URL: [https://boi.org.ua/media/uploads/sysrep\\_criminal\\_ukr\\_final.pdf](https://boi.org.ua/media/uploads/sysrep_criminal_ukr_final.pdf) (дата звернення: 25.02.2021).
4. Моніторинговий звіт директорату правосуддя та кримінальної юстиції, затв. заступником Міністра юстиції України О. Банчуком 15 січня 2021 р. Київ: Мін'юст України, 2021. 541 с.; URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2021/01/19/20210119145116-22.pdf> (дата звернення: 25.02.2021).
5. Погребняк С. П. Вимоги до нормативно-правових актів, які випливають з принципу правової визначеності // Вісник Академії правових наук України. 2005. № 3 (42). С. 42—53.

#### І. В. Богданюк,

кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач лабораторії  
ННЦ «ІСЕ ім. Засл. професора М.С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4782-9986>, e-mail: [bogdanyuk.hniise@gmail.com](mailto:bogdanyuk.hniise@gmail.com)

### АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

**Анотація.** Проаналізовано особливості екологічних правопорушень проти довкілля, їх вплив на стан екологічної безпеки як важливої складової національної безпеки держави. Визначено основні аспекти методологічного та методичного адміністративно-правового забезпечення судових екологічних експертиз з урахуванням вимог євроінтеграції та реформування судової та судово-експертної системи.

**Ключові слова:** судова експертиза, екологічна безпека, судова реформа, адміністративне право.

**Abstract.** The report analyzes features of environmental offenses against the environment, their impact on the state of environmental security as an important component of national security. The current state and features of forensic environmental research and examinations are discussed. Main aspects of methodological and methodical administrative and legal support of forensic environmental examinations are identified, taking into account the requirements of European integration and reform of the judicial and forensic expert systems.

**Keywords:** forensic examination, environmental safety, judicial reform, administrative law.

**Аннотация.** Проанализированы особенности экологических правонарушений против окружающей среды, их влияние на состояние экологической безопасности как важной составляющей национальной безопасности государства. Определены основные аспекты методологического и методического административно-правового обеспечения судебных экологических экспертиз с учётом требований евроинтеграции и реформирования судебной и судебно-экспертной системы.

**Ключевые слова:** судебная экспертиза, экологическая безопасность, судебная реформа, административное право.

У сучасному світі сталий розвиток України неможливий без забезпечення у повному обсязі усіх складових Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020, однією з яких є екологічна безпека (зокрема, безпека середовища життєдіяльності людини).

Суттєвим чинником, що впливає на стан екологічної безпеки, є правопорушення проти довкілля. Усебічне, повне та об'єктивне дослідження впродовж досудового розслідування та судового розгляду обставин скоєння кримінальних та адміністративних правопорушень у сфері охорони навколишнього природного середовища, відшкодування в повному обсязі збитків та усунення нанесеної шкоди значною мірою мають сприяти підвищенню якості довкілля, зменшенню негативного впливу його стану на екологічну безпеку як одну з важливих складових національної безпеки України.

Безумовно, упродовж здійснення досудового розслідування та судового розгляду справ щодо правопорушень проти довкілля важливу роль відіграють судові екологічні експертизи, висновки яких здебільшого є основним доказом і враховуються під час ухвалення судових рішень.

Аналіз матеріалів адміністративних та кримінальних проваджень щодо правопорушень проти довкілля свідчить, що їх виникнення і наслідки та реакція суспільства мають соціально-економічні